

den Anfängen bis zum Usus Modernus". W kolejności zostały tu omówione: średniowieczne prawo niemieckie z okresu przed recepcją prawa rzymskiego, dawne prawo powszechne i doktryna pandektystyczna, a także niemieckie prawa partykularne w okresie recepcji i *usus modernus pandectarum*. Rozdział II (s. 159 - 205) składa się z dwu obszernych paragrafów, obejmujących niemieckie kodyfikacje wieku oświecenia (Landrecht pruski oraz ABGB) i Kodeks Napoleona łącznie z jego niemiecką wersją w postaci *Landrecht für das Grossherzogtum Baden*. Wiek XIX ujęty został w rozdziale IV (s. 206 - 264), a w nim: prawo powszechne (*das jüngere gemeine Recht*), kodeks cywilny Królestwa Saksonii, projekt kodeksu cywilnego dla Bawarii, tzw. drezdeński projekt niemieckiego prawa obligacyjnego, wreszcie rozwój prawa dotyczącego małoletnich w Prusach i w Rzeszy do wydania BGB. Tej ostatniej kodyfikacji poświęcony jest rozdział V (ostatni w części pierwszej; s. 265 - 355), zawierający nadto uwagi o późniejszych zmianach w kodeksie aż po aktualny stan prawny. Osobny paragraf tego rozdziału obejmuje analizę prawa NRD (w omawianym zakresie) oraz treść przepisów obowiązującego tamże kodeksu cywilnego z 19 czerwca 1975 r.

Po części drugiej, utrzymanej w miarę możliwości (tj. stosownie do zachowanego materiału prawnego) w tym samym porządku czasowym, następuje jeszcze dodatkowy rozdział („Anhang”, s. 454 - 479), zawierający uwagi co do potrzeby zreformowania w RFN przepisów dotyczących zdolności do czynności prawnych osób małoletnich.

Już z tego przeglądu treści monografii H. G. Knothe widać, że ma ona charakter interdyscyplinarny i może zainteresować zarówno romanistów, jak i historyków prawa okresów późniejszych oraz cywilistów. Pozytywna opinia o pracy (jako dysertacji — *Juristenzeitung*, 1982 r., s. 616) potwierdza, że jej lektura jest warta polecenia.

M.K.

P. B. M. Blaas, *Continuity and Anachronism. Parliamentary and Constitutional Development in Whig Historiography and Anti-Whig Reaction between 1890 - 1930*, Martinus Nijhoff, The Hague—Boston—London 1978, ss. XVI + 441.

Prezentowana praca jest obszerną monografią wydaną w cenionej serii „Archives Internationales D'Histoire des Idées”. Całość składa się z sześciu rozdziałów. Przedmiotem jest rekonstrukcja i analiza historiografii whigowskiej i reakcji na prezentowane przez nią podejście do badań historycznych, która wystąpiła w latach 1890 - 1930.

Autor podjął niezwykle istotny i nie opracowany w historii historiografii temat. Podjęty problem jest tym bardziej interesujący, że nie było w wieku dziewiętnastym szkoły historycznej bardziej związanej z ideologią i bieżącą polityką niż właśnie historiografia whigowska. W poszczególnych rozdziałach P. B. M. Blaas analizuje założenia i treść whigowskiego spojrzenia na historię, wybór pól badawczych oraz interpretację faktów. Czyni to badając prace Seeleya, Gardinera, Unwina, Palgrave'a, Allena, Hallama, Macaulaya i szkoły oxfordzkiej (Stubbsa, Freemana, Greena), a także Maitlanda, Pollarda, Touta.

Termin „historiografia whigowska” ukuty został w latach trzydziestych XX stulecia przez H. Butterfielda na określenie dziewiętnastowiecznej historiografii liberalnej i jest obecnie w powszechnym użyciu. Główny zarzut formułowany

przez czołowych krytyków historiografii whigowskiej, wspomnianego wyżej H. Butterfielda i L. Namiera, to anachronizm w interpretacji przeszłości, którą przedstawiano jako prostą drogę do współczesności. Jest to szczególnie widoczne w pracach poświęconych historii konstytucjonalizmu i parlamentaryzmu angielskiego, która stanowiła główny przedmiot zainteresowań historyków whigowskich. Whigowski anachronizm mający swoje podłoże w ideologii liberalizmu opierał się na ewolucjonizmie oraz teleologicznym ujmowaniu historii jako procesu linearnego. Efektem tego sposobu interpretacji było silne podkreślanie podobieństw przy jednoczesnym pomijaniu lub pomniejszaniu przeciwieństw, przy porównaniach przeszłości z teraźniejszością. Około 1900 r. pojawiła się reakcja przeciwko takiemu ujmowaniu dziejów. Atak skierowano przede wszystkim przeciwko linearnemu ewolucjonizmowi. Zastąpiono go widzeniem historii jako gry przypadków, interpretacje opierając na „prawie nie zamierzonych konsekwencji”.

Według Autora na upadek historiografii whigowskiej złożyło się kilka przyczyn. Przede wszystkim zmiany zaszły w obrębie podejścia do nauki historii — historię konstytucyjną zaczęła powoli wypierać historia ekonomiczna i administracyjna. Następna przyczyna to postępująca profesjonalizacja nauki historii. Wreszcie, co wydaje się najistotniejsze, to wpływ zmian w życiu społecznym, politycznym oraz w ideologii liberalnej na podejście do uprawiania tej dyscypliny.

Autor analizuje historiografię whigowską biorąc pod uwagę sytuację polityczną w dziewiętnastowiecznej Anglii oraz ewolucję myśli politycznej liberalizmu, co podkreśla funkcje tej historiografii. W pracy doskonale ujęto związek występujący między obszarami zainteresowań historyków a bieżącymi wydarzeniami społecznymi i politycznymi, np. na przykładzie prac Stubbsa poświęconych ewolucji średniowiecznego konstytucjonalizmu, wpływ życia politycznego na podjęcie przez Macaulay'a badań nad rewolucją angielską czy oddziaływanie rozwoju demokracji na prace Maitlanda i następnie Pollarda.

P. B. M. Blaas stwierdza, że już stosunkowo wcześniej historiografia whigowska, w szczególności mediewistyka, wolna była od błędów zarzucanych jej w XX w. przez jej krytyków.

W pracy odczuwa się pewien niedosyt w prezentacji poglądów ideologii liberalnej i jej przemian w drugiej połowie XIX w. Prezentacja taka nie stanowiła celu pracy, ale skoro Autor zdecydował się przeznaczyć na ujęcie tego zagadnienia cały rozdział, to można było dokonać pełniejszej prezentacji. Wydaje się, że w ten sposób całość wywodów zyskałaby na przejrzystości, a jednocześnie praca nabrałaby w większym stopniu interdyscyplinarnego charakteru, stanowiąc także cenny wkład do badań nad historią myśli politycznej.

A.CZ.

H. J. van Eikema Hommes, *Major Trends in the History of Legal Philosophy*, Amsterdam—New Jork—Oxford 1979, North-Holland Publishing Company, ss. 442.

Niewiele jest dobrych syntez historii myśli prawnej. Opracowania tego rodzaju nie doczekaliśmy się także w literaturze polskiej. Badania takie podejmowali najczęściej teoretycy prawa, a opracowania K. Opalka, J. Wróblewskiego czy M. Boruckiej-Arctowej zasługują na wysokie uznanie, nie mają jednak charakteru całościowego. Z kolei historycy doktryn politycznoprawnych koncen-